

วิถีชีวิตและสวนไทยในบริบทการพัฒนา :
กรณีศึกษาชุมชนชาวสวน ในจังหวัดสมุทรสงคราม

อภินันท์นาการ
ห้องสมุดคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2541

ISBN 974-661-712-5

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

3636709 ENTM/M : สาขาวิชา : เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม ; วท.ม. (เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม)

คำสำคัญ : สวนรอบบ้าน / วิถีชีวิตไทย / ชุมชนชาวสวน / สมุทรสงคราม

อาภรณ์ จันทรสมวงศ์ : วิถีชีวิตและสวนไทยในบริบทการพัฒนา: กรณีศึกษาชุมชนชาวสวน ในจังหวัดสมุทรสงคราม (HOMEGARDEN AND THAI WAY OF LIFE IN DEVELOPMENT CONTEXT: A CASE STUDY IN SAMUT SONGKHRAM PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : อนุชาติ พวงสาดี, Ph.D., สิริพิชญ์ คิลกวนิช, Ph.D., กาญจนา ตั้งชลทิพย์, M.A. 282 หน้า. ISBN 974-661-712-5

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ ศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนชาวสวนและระบบสวนรอบบ้าน ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเลือกชุมชนเป็นกรณีศึกษา 2 แห่ง คือ ชุมชนบางน้อยและชุมชนบางสะแก อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม และใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ อันประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์ระดับลึก ซึ่งดำเนินการในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2540-กุมภาพันธ์ 2541

ผลการศึกษา ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนชาวสวน เป็น 3 ช่วงใหญ่ คือ 1) ก่อน พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่วิถีการผลิตยังคงพึ่งพาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นอยู่มาก ชีวิตวัฒนธรรมชุมชนยังคงแบบแผนของสังคมประเพณีที่ดำเนินควบคู่ไปกับระบบการผลิตเพื่อการค้า 2) พ.ศ. 2510-2530 เป็นช่วงที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงปรับตัวของชุมชนเข้าสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่อย่างเต็มตัว ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาจากวิถีการผลิตที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากขึ้น อาชีพนอกภาคเกษตร ลูกหลานชาวสวนได้รับการศึกษามากขึ้น ฯลฯ โดยมีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า เขื่อน เป็นต้น เป็นปัจจัยสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของกลไกรัฐและตลาด และ 3) พ.ศ. 2530-2540 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีทั้งเหตุและผลสืบเนื่องจากช่วงที่ 2 แต่เป็นไปในอัตราเร่งมากขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของชุมชนในหลายด้าน เช่น สวนที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น ขณะที่สวนจำนวนมากไม่ได้รับการดูแล ครุภัณฑ์ชาวสวนมีอาชีพที่หลากหลายขึ้น เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงชีวิตชุมชนดังกล่าว สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงระบบคิดหรือระบบคุณค่าในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่ห่างเหินกันมากขึ้น

นอกจากนี้ พบว่า โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะระบบเครือญาติ การจัดระเบียบสังคมที่มีพื้นฐานจากพุทธศาสนารวมทั้งระบบนิเวศชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แต่ละชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวที่ต่างกัน โดยระบบนิเวศชุมชนนั้นเป็นปัจจัยลำดับต้นๆ ที่ผลักดันให้ชุมชนเปิดตัวรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะชุมชนบางน้อย การศึกษานี้ชี้ให้เห็นนัยสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) วิถีชีวิตชุมชน ความเป็นชุมชน ถือเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องอาศัยเวลา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา การสร้างสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของผู้คนในการดำรงอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนที่มีที่มาดังกล่าวย่อมเป็นรากฐานสำคัญของสังคม และ 2) กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีแง่มุมหรือเงื่อนไขที่ซับซ้อน แม้ดูว่าจะมีผลกระทบจากปัจจัยต่างๆ ภายใต้บริบทการพัฒนาที่คล้ายคลึงกัน หากแต่ละชุมชนก็มีเนื้อหาต่างกัน ดังนั้นวิธีคิดที่ไม่แยกส่วน การตระหนักถึงพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรม ควรเป็นสิ่งที่กำกับทิศทางการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นในระดับใดก็ตาม

3636709 ENTM/M : MAJOR : TECHNOLOGY OF ENVIRONMENT MANAGEMENT ; M.Sc.

(TECHNOLOGY OF ENVIRONMENT MANAGEMENT)

KEY WORDS : HOMEGARDEN / THAI WAY OF LIFE / HOMEGARDEN COMMUNITY / SAMUT SONGKHRAM

ARPHORN CHANSOMWONG : HOMEGARDEN AND THAI WAY OF LIFE IN DEVELOPMENT CONTEXT: A CASE STUDY IN SAMUT SONGKHRAM PROVINCE. THESIS ADVISOR : ANUCHAT POUNGSOMLEE, Ph.D., SITTIPONG DILOKWANICH, Ph.D., KANCHANA TANGCHONLATIP, M.A. 282 p. ISBN 974-661-712-5

The main objective of this study is to understand how homegarden communities change in development context. Field research was conducted in Bang Noi and Bang Sakae - homegarden communities in Amphur Bang Konthi, Samut Songkhram Province from July 1997-February 1998. Qualitative approach was used in this study with a number of methods including participatory and non-participatory observation, informal dialogue and in-depth interview.

It is found that the history of change in way of life of both communities can be divided into 3 major periods. 1) Before 1967 -this period was characterized by subsistence economic activities along with market economy. 2) 1967-1987 -the extensive state-sponsored development of infrastructure, such as roads, dams and electricity, and an accompanying growth in market systems resulted in local people adopting a modern way of life. The availability of modern agro-chemical inputs and the opportunities for off-farm employment were clearly evident. 3) 1987-1997 -although the market economy has been developing for a long time, it is only within the past 10 years that this process has accelerated. This transition has resulted in a greater diversification of adaptations, particularly monocrop plantation, less nourishment for gardens and diversified work. These are reflected in changes of people's value systems, particularly concerning the relationship between humans and nature, and social disintegration.

Moreover, it is found that communities' socio-cultural structure, especially kinship, Buddhism and community ecosystem affect the adaptation process differently in each community. Community ecosystem is the prime factor in pushing community to be opened to the outside economy. These case studies reveal at least 2 major implications. First, way of life is regarded as a social heritage undergone by local people in processes of learning, development and creation for community's socio-cultural structure. Strong community is inevitably the basis of a good society. Second, despite being in the same development context, each community is unique. Social change process is complex and suggests that the direction of development should depend on a holistic view and on the basis of socio-cultural factors. This might have implications for development at other levels.